

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Кафедра загальної, вікової та педагогічної психології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-методичної та
навчальної роботи

О.Б. Жильцов

“ _____ ” _____ 2014 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ВІКОВА ТА ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

(шифр і назва навчальної дисципліни)

напрямок підготовки 6.020303 Філологія (мова і література англійська),

Філологія (іноземна)

(шифр і назва напрямку підготовки)

спеціальність _____

(шифр і назва спеціальності)

спеціалізація _____

(назва спеціалізації)

інститут, факультет, відділення Інститут людини

(назва інституту, факультету, відділення)

2014 – 2015 навчальний рік

Робоча програма «Вікова та педагогічна психологія» для студентів
за напрямом підготовки 6.020303 Філологія (мова і література англійська),
Філологія (іноземна)

Розробники : Москальов Максим Володимирович, кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної, вікової та педагогічної психології

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри загальної, вікової та
педагогічної психології

Протокол від “29” серпня 2014 року № 1

Завідувач кафедри загальної, вікової та педагогічної психології

_____ (О.П. Сергєєнкова)

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчальна програма курсу «Вікова та педагогічна психологія» розроблена з урахуванням вимог щодо удосконалення психологічної підготовки працівників школи. Позаяк в суспільстві сформувалася нагальна потреба в висококваліфікованих спеціалістах, які розумітимуть специфіку психічного розвитку та становлення особистості на різних етапах онтогенезу та зможуть застосовувати ці знання в своїй практичній діяльності. Відтак, в контексті високих вимог до розвитку національної школи проблема озброєння майбутніх соціальних педагогів знаннями з вікової психології набуває особливої актуальності.

Програму розроблено з урахуванням рекомендацій МОН України (лист № 1/9-736 від 06.12.2007 р.) «Про Перелік напрямів (спеціальностей) та їх поєднання з додатковими спеціальностями і спеціалізаціями для підготовки педагогічних працівників за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавра, спеціаліста, магістра».

Робочу навчальну програму укладено згідно з вимогами кредитно-модульної системи організації навчання. Програма визначає обсяги знань, які повинен опанувати бакалавр відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики, алгоритму вивчення навчального матеріалу дисципліни «Вікова та педагогічна психологія», необхідне методичне забезпечення, складові та технологію оцінювання навчальних досягнень студентів.

«Вікова та педагогічна психологія» є складовою частиною дисциплін психолого-педагогічного циклу нормативного блоку. Її вивчення передбачає розв'язання низки завдань фундаментальної професійної підготовки висококваліфікованих фахівців, зокрема: опанування системою знань про закономірності психічного розвитку та становлення особистості на різних етапах її життя.

Тому конкретною **метою** курсу «Вікова та педагогічна психологія» є забезпечення майбутніх соціальних педагогів та психологів теоретичними знаннями з основ вікової та педагогічної психології; озброєння студентів знаннями психологічних закономірностей розвитку особистості на різних етапах онтогенезу; ознайомлення студентів із знаннями щодо закономірностей та особливостей навчання і виховання, а також здійснення практичної підготовку студентів для роботи з людьми різних вікових категорій.

Основні **завдання** курсу:

1. Ознайомити слухачів з основами поняттями, принципами, концепціями вікової та педагогічної психології.
2. Висвітлити специфіку психічного розвитку людини на різних етапах онтогенезу, підходи до періодизації психічного розвитку особистості та основні психологічні закономірності процесу навчання та виховання.
3. Виробити у студентів ряд умінь та навичок застосування набутих знань у практичних сферах своєї діяльності, активізувати особистісний та творчий потенціал майбутнього фахівця.

В результаті засвоєння курсу студенти повинні **знати**:

- основи вікової психології: предмет, методи, основні закономірності, принципи і структуру науки, її сучасні теоретичні концепції;
- загальні закономірності розвитку психіки людини: умови, чинники, рушійні сили; особливості пізнавальних процесів, емоційно-вольової, мотиваційної сфер, індивідуально-психологічних характеристик людей різного віку.
- основи педагогічної психології: психологічні особливості навчання та виховання, види соціальних інститутів виховання і методів формування творчо активної особистості на різних етапах онтогенезу, психологічну сутність педагогічної діяльності

Курс покликаний формувати у студентів такі **уміння**:

- застосовувати отримані знання з вікової психології для організації діяльності і спілкування особистості в різні вікові періоди, для створення умов, що сприяють конструктивному психічному розвитку людини;
- враховувати в навчально-виховному процесі сензитивні періоди розвитку людини;

- враховувати вікові особливості дитини в психолого-педагогічній роботі;
- орієнтуватися в сучасних підходах та технологіях навчання знанням і поняттям, формування умінь і навичок;
- орієнтуватися на нормативи кожного вікового періоду у психодіагностичній та психокорекційній роботі;
- аналізувати витоки психологічних проблем індивіда в його онтогенезі.

Підвищенню ефективності семінарських занять сприятиме передбачене програмою виконання навчально-дослідницьких завдань, зокрема, реферативних досліджень з актуальних проблем вікової та педагогічної психології.

Курс “Вікова та педагогічна психологія” передбачає тісний зв’язок з дисциплінами: загальна психологія, соціальна психологія, історія психології, основи психоконсультування та психокорекції, психологія особистості.

Обсяг курсу «Вікова та педагогічна психологія», відповідно до навчального плану, становить 108 год., із них 16 год. – лекції, 12 год. – семінарські заняття, 8 год. – індивідуальна робота, 96 год. – самостійна робота, 12 год. – підсумковий контроль.

Форма кінцевого контролю – іспит.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 0203 " Гуманітарні науки " (шифр і назва)	Нормативна (за вибором)	
	Напрямок підготовки 6.020303 Філологія (мова і література англійська) Філологія (іноземна) (шифр і назва)		
Модулів – 2	Спеціальність:	Рік підготовки	
Змістових модулів – 4		2-й	-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання 1		Семестр	
Загальна кількість годин – 108		3-й	-й
Тижневих годин для денної форми навчання: 4 аудиторних – 32 самостійної роботи студента – 36	Освітньо-кваліфікаційний рівень: «бакалавр»	Лекції	
		16 год.	год.
		Практичні, семінарські	
		12 год.	год.
		Лабораторні	
		год.	год.
		Самостійна робота	
		36 год.	год.
		Індивідуальні завдання:	
		4 год.	
		Вид контролю:	
		екзамен	залік

II. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Назви теоретичних розділів	Кількість годин							
		Разом	Аудиторних	Лекцій	Практичних	Семінарських	Індивідуальна робота	Самостійна робота	Підсумковий контроль
Змістовий модуль I. Теоретичні основи вікової психології									
1	Вікова психологія як наука	4	4	2		2			
2	Основні напрямки зарубіжної та вітчизняної вікової психології	4	4	2			2		
3	Характеристика розвитку психіки в онтогенезі	2	2	2					
4	Самостійна робота	7						7	
5	Модульна робота	2							2
Разом		19	10	6		2	2	7	2
Змістовий модуль II. Психічний розвиток дитини від народження до закінчення школи									
6	Особливості психічного розвитку новонародженого та немовляти	2		2					
7	Психологія раннього дитинства та дошкільного віку	2	2			2			
8	Психологія підлітка та старшокласника	4	4	2			2		
9	Самостійна робота	7						7	
10	Модульна робота	2							2
Разом		17	8	4		2	2	7	2
Змістовий модуль III. Психологія дорослої людини									
11	Загальна характеристика дорослого періоду життя	4	4	2			2		
12	Особливості психічного розвитку дорослої людини	4	4			4			
13	Самостійна робота	7						7	
14	Модульна робота	2							2
Разом		17	8	2		4	2	7	2
Змістовий модуль IV. Загальні питання педагогічної психології. Загальні питання психології виховання і навчання. Психологія вчителя.									

15	Соціально-психологічні та вікові аспекти виховання, самовиховання, перевиховання та особливості роботи із важкими підлітками	4	4	2		2			
16	Психологічний портрет особистості педагога в контексті педагогічної діяльності та педагогічного колективу. Особливості педагогічного спілкування.	6	6	2		2	2		
	Самостійна робота	7						7	
	Модульна робота	2							2
Разом		19	10	4		4	2	7	2
Самостійна підготовка до екзамену		36							
Разом за навчальним планом:		108	36	16		12	8	28	8

ПРОГРАМА

Змістовий модуль 1.

Теоретичні основи вікової психології

Тема лекції 1. Вікова психологія як наука – 2 год.

Поняття вікової психології та психології вікового розвитку, загальне і відмінне їх змісту. Предмет вікової психології.

Завдання вікової психології. Методологічні завдання (рушійні сили психічного розвитку людини; співвідношення навчання і

розвитку; проблема вікової періодизації тощо). Теоретико-пізнавальні завдання (збільшення знань про загальні закономірності та механізми розвитку психіки дитини; розробка понятійного апарату тощо). Практичні завдання (організація оптимальних форм дитячої діяльності та спілкування; проблема психологічної допомоги в періоди різних вікових криз; гуманізація навчально-виховного процесу; проблема важких дітей).

Галузі вікової психології: дитяча психологія, психологія молодшого школяра, психологія підлітка, психологія ранньої юності, психологія дорослої людини, геронтопсихологія (психологія старості).

Історія виникнення і розвитку вікової психології як науки. Міжпредметні зв'язки вікової психології з іншими науками.

Методологічні принципи та методи вікової психології. Класифікація методів вікової психології. Група методів за ціллю і задачами дослідження: 1) описові (неекспериментальні): спостереження; бесіда; анкета; вивчення продуктів діяльності; 2) діагностичні (вимірювальні): тести; 3) пояснювальні (експериментальні): природний експеримент; моделюючий експеримент; лабораторний експеримент; 4) перетворюючі (формулючі): навчаючий експеримент; виховуючий експеримент. За організацією дослідження: повздовжній зріз (лонгitudний метод), поперечний зріз, кафедри загальної, вікової та педагогічної психології комплексне дослідження.

Основні поняття: предмет вікової психології, принцип детермінізму, принцип єдності свідомості і діяльності, принцип розвитку, методи організації дослідження (лонгitudний метод, метод зрізів, порівняльний метод), методи збирання фактичного матеріалу, методи опрацювання даних дослідження, інтерпретаційні методи.

Семінар 1. Предмет, завдання, методи вікової психології – 2 год.

Тема лекції 2. Основні напрямки зарубіжної та вітчизняної вікової психології – 2 год.

Психоаналіз про закономірності психічного розвитку. Предмет дослідження: глибинні почуття і переживання людини. Два відкриття: відкриття позасвідомого і відкриття сексуальної основи людини. Критерії виділення стадій психосексуального розвитку. Оральна, анальна, фалічна, латентна, генітальна стадії психічного розвитку. Розвиток особистості на основі 4 джерел напруги: 1) процесів фізіологічного росту; 2) фрустрацій; 3) конфліктів; 4) загроз. Два методи вирішення фрустрації, конфлікти і тривоги: ідентифікація, заміщення.

Е. Еріксон. Розвиток особистості як закономірна зміна етапів, на кожному з яких відбувається якісне перетворення внутрішнього світу і поведінки людини. Стадії психосоціального розвитку за Е. Еріксоном: орально-сенсорна; м'язево-анальна; локально-генітальна; латентна; підлітковий вік і рання юність; рання дорослість; дорослість; зрілість.

Біхевіоризм (Дж. Уотсон, Дж. Годфруа, К. Флейк-Хобсон, Б. Скіннер) про особливості розвитку дитини. Основні положення теорії соціального навчання. Три способи формування поведінки: позитивне і негативне підкріплення, покарання, відсутність підкріплення.

Генетична психологія про закономірності розвитку інтелекту.

Гуманістична психологія (К. Роджерс, А. Маслоу, В. Франкл, С. Сатір, Ш. Бюлер) про закономірності дитячого розвитку.

Культурно-історична концепція Л.С. Виготського. Морфофізіологічні особливості мозку і спілкування – умови розвитку дитини. Навчання – рушійна сила розвитку. Основна закономірність онтогенезу психіки: інтеріоризація дитиною структури її зовнішньої, соціально – символічної (спільної з дорослим і опосередкованої знаками) діяльності. Суть і зміст культурного розвитку поведінки. Виховання як штучне оволодіння природними процесами розвитку.

Психологія ставлення про закономірності дитячого розвитку (В.М. Мясищев). Розвиток людини як формування її видів ставлення. Види і характер ставлення. Розвиток ставлення. Виховання як процес взаємодії вихователя і вихованця. Взаємовідносини як умова взаємодії та її результат.

Діяльнісний підхід до аналізу психіки дитини.

Основні поняття: позасвідоме, лібідо, конфлікт, оральна, анальна, фалічна стадії розвитку, ідентифікація, розумова конструкція, «феномени Ж. Піаже», егоцентричне мовлення, стимул, реакція, позитивне і негативне підкріплення, покарання і заохочення, здоровий організм, фізичні, психічні і внутрішні сигнали, трансценденція, опосередкований психічний процес, смисли і способи людської діяльності, провідний тип діяльності, ставлення, види ставлень, психосоматика, навчання, виховання.

Лекція 3. Загальна характеристика розвитку психіки в онтогенезі – 2 год.

Поняття розвитку: форми, властивості, критерії та закони розвитку. Специфіка та показники психічного розвитку людини. Основні закономірності психічного розвитку дитини: нерівномірність, інтеграція психіки, пластичність і можливість компенсації. Біологічні та соціальні фактори психічного розвитку. Генотип та вроджені якості організму. Дозрівання як передумова психічного розвитку. Біогенетичний та соціогенетичний підходи до розвитку психіки дитини. Активність особистості як фактор психічного розвитку. Проблема рушійних сил психічного розвитку.

Навчання і розвиток: взаємозв'язок та взаємовплив. Поняття рівня актуального розвитку і зони найближчого розвитку. Інтеріоризація та екстеріоризація як механізми розвитку в процесі навчання.

Психічний розвиток та діяльність. Соціальна організована діяльність як основа психічного розвитку. Поняття провідної діяльності.

Проблема вікової періодизації психічного розвитку людини. Поняття віку. Поняття про кризи та критичні періоди. Характеристика вікових періодів у працях Д.Б.Ельконіна.

Основні поняття: філогенез, онтогенез, генотип, нерівномірність психічного розвитку, сензитивні періоди, внутрішні суперечності, соціальна ситуація психічного розвитку, актуальний рівень психічного розвитку, зона найближчого розвитку, пластичність психіки, вікові періоди, вікові кризи, провідна діяльність, акселерація, основні новоутворення, дитинство, критерії вікової періодизації.

Модуль 2.

Психічний розвиток дитини від народження до вступу в школу

Тема лекції 4. Особливості психічного розвитку новонародженого та немовляти – 2 год.

Пренатальний період розвитку. Криза новонародженості. Фаза новонародженого. Соціальна ситуація розвитку новонародженого: дитина психологічно злита з матір'ю, єдність: “Дорослий → Дитина”. Основні новоутворення: розвивається акт сприймання, з'являється наслідування та акт пізнання, зорові та слухові зосередження, активний інтерес до оточення, комплекс поживлення (емоційна і рухова реакція на обличчя матері). Анатомо-фізіологічна характеристика і функціонування головного мозку дитини в період новонародженості. Основне протиріччя: дитина психологічно злита з матір'ю, але немає засобів для спілкування з дорослими.

Немовлята. Загальна характеристика анатомо-фізіологічного розвитку немовляти. Соціальна ситуація розвитку: життя залежить від дорослого, але дитина стає активною, зв'язаною з предметним світом. “Дорослий ↔ Дитина”. Залежність ставлення до предмету від спільного переживання ситуації з іншою людиною. Психічний розвиток дитини першого року життя. Розвиток форм спілкування протягом першого року. Формування сенсорної і моторної сфер немовляти. Розвиток мовлення у немовляти. Основні новоутворення: емоційно забарвлене самовідчуття, автономне мовлення, поведінка за уявленням, первинне усвідомлення психологічної спільності, усвідомлення “ми”, розвивається уявлення про власне тіло, фізична емансипація. Основне протиріччя віку: потреба в пізнанні предметного світу і відсутність засобів пізнання.

Криза першого року життя.

Основні поняття: харчове зосередження, конвергенція очей, акт хапання, предметні дії, лепет, маніпулювання предметами, мотивуючі уявлення, акт сприймання, наслідування та акт пізнання, зорові та слухові зосередження, комплекс поживлення, емоційно забарвлене самовідчуття, автономне мовлення, поведінка за уявленням, фізична емансипація.

Семінар 2. Психологія раннього дитинства та дошкільного віку – 2 год.

Тема лекції 5. Психологія підлітка та старшокласника– 2 год.

Особливості фізичного і фізіологічного розвитку підлітка. Статеве дозрівання. Вплив статевого дозрівання на появу почуття власної дорослості, появу інтересу до представників протилежної статі, пробудження нових романтичних почуттів і переживань. Активізація діяльності гіпофізу. Інтенсивний фізичний і фізіологічний розвиток. Перебудова моторного апарату. Перебудова нейрогуморальних співвідношень.

Соціальна ситуація розвитку підлітка. Теоретичні підходи до проблеми «кризи» в підлітковому періоді. Переорієнтація спілкування з дорослими на спілкування з ровесниками. Перебудова взаємин з дорослим. Емансипація дитини від батьків. Спілкування з однолітками як провідна діяльність підліткового віку.

Особистісний розвиток підлітка. Основні потреби підліткового віку: 1) потреба у самовираженні; 2) потреба уміти щось робити; 3) потреба щось значити для інших; 4) потреба рівноправного спілкування з дорослими; 5) посилення статевої ідентифікації.

Формування життєвих цінностей. Становлення „Я” підлітка. Стадії розвитку самооцінки підлітка. Стадії розвитку особистісної рефлексії.

Особливості навчальної діяльності підлітка. Розвиток когнітивної та емоційно-вольової сфер в підлітковому віці.

Новоутворення підліткового періоду: почуття дорослості, потреба в самореалізації та суспільному визнанні, прагнення до самоствердження, моральний характер самосвідомості, вміння підпорядковуватись нормам колективного життя.

Змістовий модуль III.

Психологія дорослої людини

Тема лекції 6. Загальна характеристика дорослого періоду життя – 2 год.

Дорослість як предмет психологічного дослідження. Біологічні, психічні, духовні аспекти життя людини.

Фактори і закономірності розвитку дорослого.

Психічна зрілість: зміст і структура.

Проблеми періодизації психічного розвитку дорослої людини. Періоди і фази дорослості.

Анатомо-фізіологічні особливості дорослості.

Психосоціальний та пізнавальний розвиток дорослості.

Проблема психічного здоров'я.

Кризи дорослості: криза спустошеності, криза безперспективності, кризи здоров'я, кризи значущих стосунків, кризи особистісної автономії, кризи самореалізації, кризи життєвих помилок.

Основні поняття: дорослість, психічна зрілість, криза середини життя, інволюція пам'яті, когнітивна зрілість, стадія досягнень, ідентичність, близькість, генеративність, інтимність, біографічна криза, криза спустошеності, криза безперспективності, кризи здоров'я, кризи значущих стосунків, кризи особистісної автономії, кризи самореалізації, кризи життєвих помилок.

Семінар 3. Особливості психічного розвитку дорослої людини – 4 год.

Змістовий модуль IV.

Загальні питання педагогічної психології

Семінар 4. Соціально-психологічні та вікові аспекти виховання Психологія самовиховання та перевиховання. Психологічні аспекти роботи з важкими дітьми – 2 год.

Тема лекції 7. Психологія самовиховання та перевиховання. Психологічні аспекти роботи з важкими дітьми – 2 год.

Самовиховання. Завдання самовиховання.

Структура самовиховання.

Джерело процесу самовиховання. Потреба в самовихованні. Розвиток мотивації роботи над собою. Мотиви самовиховання: особистісні; вузько соціальні; широко соціальні.

Етапи самовиховання.

Визначення цілі. Складання програми самовиховання, плану та правил. Прийняття рішення. Застосування методів самовпливу. Мобілізація своєї моральної вихованості та емоційно-вольової активності. Підсумковий самоконтроль. Оцінка здійсненої роботи, аналіз перемог і невдач. Формування нової адекватної самооцінки.

Основні методи самопізнання.

Основні методи самоволодіння.

Методи самостимулювання.

Підходи до класифікації важких дітей (Хевітт і Дженкінс, П. Скотт, О.Є.Лічко, В.І.Абраменко, О.І.Селецький, Д.І.Фельдштейн).

Основні причини появи важкої дитини: особливості сімейного виховання: низький педагогічний і культурний рівень батьків (порушення єдності вимог до дитини та їх послідовності; відсутність чіткої організації життя дитини; бездоглядність; відсутність належного статевого виховання; неправильне ставлення до дитини: придушення особистості, загрози, фізичні покарання, надмірна опіка); неблагополуччя сім'ї (конфліктність; аморальність; асоціальна поведінка батьків); особливості взаємодії педагога з дитиною; особливості особистості дитини; негативні приклади поведінки дорослих та референтних груп; спілкування з правопорушниками та з людьми, які мають шкідливі звички; неблагополуччя психологічного клімату в учнівському колективі, конфлікти з ровесниками; вплив засобів масової інформації; негативний вплив алкоголю і наркотиків; відхилення в психічному і фізичному розвитку.

Ознаки соціальної та педагогічної запущеності дошкільнят: неуспішність у рольовій грі (труднощі в спілкуванні з ровесниками, діти віддають перевагу предметним іграм); непідготовленість до навчання в школі (дисгармонія емоційно-вольової сфери, недостатньо розвинуті пізнавальні здібності та довільність поведінки, невміння спілкуватися з дорослими і дітьми); погана адаптація до перебування в дитячому садку; відхилення в поведінці (агресивність, гіперактивність); відставання в розвитку (пізніше починають ходити, говорити тощо).

Ознаки соціальної та педагогічної запущеності молодшого школяра: Порушення образу “Я”, нерозвинутість молодшого школяра як суб'єкта спілкування, нерозвинутість молодшого школяра як суб'єкта, специфіка індивідуально – типологічних особливостей.

Організація індивідуальної роботи з педагогічно запущеними дітьми.

Основні причини складності підліткового віку. Суб'єкти реабілітації важких підлітків: педагогічно запущені, правопорушники, дезадаптовані підлітки з девіантною поведінкою, діти-сироти, підлітки з відхиленнями психосоматичного і нервово-психічного здоров'я та з функціональними відхиленнями.

Основні напрями роботи вчителя з важкими підлітками.

Основні поняття: самоспостереження, самоаналіз, самооцінювання, самопереконавання, самокритика, самопримушення, самоконтроль, самонаказ, самонавіювання, фізичне, вольове, моральне, професійне самовдосконалення,

самоактуалізація, самопереконавання, самопідбадьорювання, самозаохочення, самопокарання. педагогічна занедбаність, важковиховуваність, девіантна поведінка, важконаучуваність, превентивне виховання, агресивність, акцентуація характеру, реакція імітації, реакція компенсації, гіперопіка, інфантильність особистості, шкільна дезадаптація, корекція поведінки, фрустрація, психопатія.

Тема лекції 8. Психологічний портрет особистості педагога в контексті педагогічної діяльності, педагогічного колективу та педагогічного сплуккування – 2 год.

Професійно значущі якості особистості вчителя. Перша підструктура якостей вчителя – морально-педагогічні: інтереси, потреби, переконання, ідеали, мотиви поведінки, світогляд, характер. Педагогічна спрямованість його особистості: позитивне ставлення до педагогічної діяльності, любов до дітей, психолого-педагогічна культура.

Друга підструктура якостей вчителя – підструктура досвіду вчителя: професійна підготовленість і загальний розвиток (розвиток емоційно-вольової сфери, процесів педагогічного творчого мислення, сформованості вольових звичок тощо). Практична підготовленість: оволодіння основними педагогічними знаннями, навичками, вміннями (з фахового предмету, педагогіки, психології). Педагогічні вміння: гностичні, проєктивні, конструктивні, комунікативні, організаторські.

Третя підструктура якостей вчителя – підструктура форм відображення. Особливості розвитку психічних процесів вчителя. Розвиток здібностей до педагогічного аналізу і синтезу; розвиток таких якостей мислення, як критичність, самостійність, широта, гнучкість, активність, швидкість; розвиток спостережливості, педагогічної пам'яті та творчої уяви; розвиток культури мовлення вчителя, його словникового запасу.

Четверта підструктура якостей вчителя – спадкові індивідуальні особливості особистості. Стан здоров'я вчителя, природні дані, зокрема, культура темпераменту, сенсорної організації, емоційно-вольових якостей особистості, здатність свідомо керувати своїми емоціями. Педагогічні здібності. Загальні педагогічні здібності: дидактичні, академічні, організаторські, комунікативні, перцептивні, сугестивні, мовні. Спеціальні педагогічні здібності. Здібності до певних видів діяльності. Авторитет особистості вчителя

Структурні компоненти педагогічної діяльності (Н.В.Кузьміна): гностичний, конструктивний, проєктувальний, організаторський комунікативний.

Рівні результативності діяльності вчителя: репродуктивний, адаптивний, локально-модельючий, системно-модельючий рівень, системно-модельючий діяльність і поведінку.

Індивідуальний стиль діяльності вчителя.

Змістовні характеристики стилю: орієнтація вчителя: на процес навчання, результат навчання та процес і результат навчання.

Динамічні характеристики стилю.

Результативні характеристики стилю.

Види стилів педагогічної діяльності.

Основні поняття: педагогічні здібності (дидактичні, академічні, організаторські, комунікативні, перцептивні, сугестивні, мовні), педагогічні вміння, педагогічна спрямованість, педагогічна діяльність, педагогічна майстерність, педагогічний такт, педагогічне спілкування, авторитет особистості учителя, педагогічна діяльність, стиль педагогічної діяльності, гнучкість, традиційність, імпульсивність, обережність, стабільне емоційно-позитивне ставлення до учнів, нестійке емоційне ставлення до учнів, особистісна тривожність, спрямованість рефлексії на себе – на обставини – на інших, адекватність, неадекватність планування учбово-виховного процесу, оперативність, консервативність, рефлексивність, інтуїтивність.

Методи і стилі керівництва педагогічним колективом. Основні параметри оцінки стилю керівництва. Переваги і недоліки різних стилів керівництва педагогічним колективом.

Організація і стимулювання роботи членів колективу. Матеріальне і моральне

стимулювання праці. Творчість і особистісний ріст педагога як стимули його діяльності.

Попередження і усунення конфліктів в роботі педагогічного колективу. Способи поведінки керівника в конфліктних ситуаціях: співробітництво, компроміс, суперництво, уникнення, поступка. Методи діагностики особливостей поведінки в конфліктній ситуації. Динаміка розвитку конфліктів.

Критерії, показники, шляхи підвищення ефективності діяльності педагогічного колективу.

Сутність педагогічного спілкування, його функції.

В.О.Кан-Калік про стилі педагогічного спілкування, як індивідуально-типологічні особливості соціально-психологічної взаємодії вчителя з учнями.

Педагогічний такт.

Основні етапи педагогічного спілкування: Моделювання вчителем майбутнього процесу спілкування з учнями. Організація безпосереднього спілкування з учнями. Управління спілкуванням у педагогічному процесі. Аналіз реалізованої системи спілкування, виділення досягнення, недоліків, моделювання майбутньої діяльності.

Бар'єри, які заважають ефективності педагогічного спілкування. Причини виникнення смислового бар'єру. Конфліктогенні педагогічні ситуації. Особливості педагогічних конфліктів. Ефективність педагогічного спілкування. Культура педагогічного спілкування.

Методики формування умінь спілкуватися: 1. Моделювання педагогічного спілкування (педагогічні ігри). 2. Мікрорікладання, коли для засвоєння кожного педагогічного прийому проводяться мікроуроки з наступним аналізом. 3. Використання чужого досвіду.

Етапи навчіння спілкуванню.

Основні поняття: авторитарний, ліберальний, демократичний стилі керівництва, міжособистісний конфлікт, стимулювання праці, співробітництво, ділові конфлікти, компроміс, професійний ріст, адміністративні, економічні, правові, морально-психологічні методи керівництва, спілкування, стилі спілкування, педагогічний такт, конфліктогенні педагогічні ситуації, педагогічний конфлікт, тренінг спілкування.

Семінар 6. Психологічний портрет особистості педагога в контексті педагогічної діяльності, та педагогічного колективу – 2 год.

IV. Навчально-методична карта дисципліни «Вікова та педагогічна психологія» для спеціальності «Соціальна педагогіка» II курс

Разом: 108 год., із них 16 год. – лекції, 12 год. – семінарські заняття, 4 год. – індивідуальна робота, 28 год. – самостійна робота, 4 год. – модульний контроль, екзамен. Самостійна робота з підготовки до екзамену – 36 год. Коефіцієнт: 3,5

Назва модуля	Модуль I Теоретичні основи вікової психології	Модуль II Психічний розвиток дитини від народження до вступу в школу
Кількість балів за модуль	(44)	(43)
Теми лекцій	1. Вікова психологія як наука 2. Основні напрямки зарубіжної та вітчизняної вікової психології 3. Загальна характеристика розвитку психіки в онтогенезі (3)	4. Особливості психічного розвитку новонародженого та немовляти 5. Психологія підлітка та старшокласника (2)
Теми семінарських занять	1. Предмет, завдання, методи вікової психології (11)	2. Психологія раннього дитинства дошкільника (11)
Самостійна робота	Виконання домашніх завдань: опрацювання першоджерел (5)	Виконання домашніх завдань: опрацювання першоджерел (5)
ІНДЗ		
Види поточного контролю	Модульна контрольна робота 1 (25)	Модульна контрольна робота 2 (25)

Назва модуля	Модуль III Психологія дорослої людини	Модуль IV Загальні питання педагогічної психології
Кількість балів за модуль	(42)	(84)
Теми лекцій	6. Загальна характеристика дорослого періоду життя. (1)	7. Педагогічна психологія: теоретичні основи психології виховання, самовиховання та перевиховання. Психологічні аспекти роботи з важкими дітьми 8. Психологічний портрет особистості педагога та педагогічного колективу та керівництво ним. Особливості педагогічного спілкування. (2)
Теми семінарських занять	3, 4. Особливості психічного розвитку дорослої людини (11)	5. Соціально-психологічні та вікові аспекти виховання. Психологія самовиховання та перевиховання. Психологічні аспекти роботи з важкими дітьми 6. Психологічний портрет особистості педагога в контексті педагогічної діяльності Психологія педагогічного колективу та керівництво ним. Особливості педагогічного спілкування (22)
Самостійна робота	Виконання д/з :опрацювання першоджерел (5)	Виконання домашнього завдання :опрацювання першоджерел (5)
ІНДЗ		Науково-психологічне дослідження (30)
Види поточного контролю	Модульна контрольна робота 4 (25)	Модульна контрольна робота 4 (25)

V. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи вікової психології

Семінар 1.

Тема: Предмет, завдання і методи вікової психології – 2 год.

План заняття

I. Теоретична частина.

Понятійно-категоріальний апарат теми.

1. Предмет і завдання вікової психології.
2. Історія виникнення і розвитку вікової психології.
3. Методи вікової психології.
  - a. спостереження: визначення мети, організація проведення, фіксація отриманих результатів;
  - b. бесіда: мета, умови застосування, підготовка до проведення, врахування вікових особливостей;
  - c. анкетування: види анкет, форми запитань, правила проведення і обробки, доцільність використання;
  - d. експеримент: мета, правила організації, особливості експериментальних досліджень у віковій та педагогічній психології.

Основна література: 1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 18, 19.

Додаткова література: 9, 14, 48, 58.

Змістовий модуль 2. Психічний розвиток дитини від народження до закінчення школи в школу

Семінар 2.

Тема: Закономірності психічного розвитку дитини першого року життя – 2 год.

План заняття

I. Теоретична частина.

Понятійно-категоріальний апарат теми.

1. Загальна психофізіологічна характеристика дитини першого року життя.
2. Новонародженість (0-2 місяці) як кризовий період.
3. Період немовляти, як фаза стабільного розвитку:
  - a. Розвиток спілкування і мовлення;
  - b. Розвиток сприймання та інтелекту;
  - c. Розвиток рухових функцій та дій з предметами
2. Дозрівання, навчання і психічний розвиток на першому році життя.
3. Психічні новоутворення періоду немовляти. Криза 1-го року.

II. Практична частина:

1. Перегляд та аналіз документального фільму «Наука о малышах: первый год жизни»
2. Зображення графічної схеми вивченого матеріалу за означеною темою.

Основна література: 13, 15, 16, 21, 24.

Додаткова література: 9, 10, 14, 44, 45, 47.

Семінар 3.

Тема : Особливості психічного розвитку підлітка – 2 год.

План заняття

I. Теоретична частина.

Понятійно-категоріальний апарат теми.

1. Місце підліткового періоду в загальному процесі індивідуального розвитку.
2. Анатомо-фізіологічна перебудова організму підлітка і її вплив на його психологічні особливості і поведінку.
3. Спілкування як провідний вид діяльності підлітка.
4. Психологічні особливості розвитку особистості у підлітковому віці.
5. Перебудова учбової діяльності. Розвиток пізнавальних процесів.
6. Психічні новоутворення підліткового віку.
7. Розвиток особистості і криза переходу до юності.

Основна література: 1, 2, 4, 12, 17, 23.

Додаткова література: 6, 7, 10, 12, 15, 21, 31, 35, 39, 46, 53, 58, 61, 62, 71, 72.

Семінар 4.

Тема : Особливості психічного розвитку старшокласника – 4 год.

План заняття

I. Теоретична частина.

Понятійно-категоріальний апарат теми.

1. Загальна характеристика ранньої юності.
2. Пізнавальні процеси і розумовий розвиток старшокласника.
3. Формування особистості старшокласника.
4. Спілкування та дружба в юнацькому віці.
5. Особливості юнацького кохання. Підготовка до сімейного життя.
6. Розвиток інтелекту в юнацькому віці.
7. Формування професійних інтересів. Особливості профорієнтації старшокласників.

II. Заповнення таблиці.

Рання юність	Соціальна ситуація розвитку	Провідна діяльність	Основні новоутворення	Основні протиріччя

III. Проведення дискусії «Кохання в юнацькому віці».

Основна література: 1, 2, 5, 12, 17, 23.

Додаткова література: 8, 21, 22, 24, 25, 32, 35, 33, 36, 58, 68.

Змістовий модуль 3. Психологія дорослої людини

Семінар 5.

Тема: Психологічні особливості пізньої дорослості – 2 год.

План заняття

I. Теоретична частина.

Понятійно-категоріальний апарат теми.

1. Актуальність дослідження геронтопсихологічних проблем. Теорії старіння і старості..
2. Соціальна ситуація розвитку людини в старості.
2. Мудрість як соціально-психологічний феномен.
3. Психічне старіння і типи старості.

II. Робота у групах.

Студенти розбиваються на підгрупи і разом заповнюють запропоновану схему. Кожна група представляє свій варіант відповіді. Після чого починається обговорення виконаного завдання.

Завдання. Планування свого життя допомагає людині підготуватися до старості і полегшує адаптацію. Для кожного із перерахованих аспектів життя заплануйте декілька заходів, які допомогли б людині адаптуватися до старості.

- A. Здоров'я _____
- Б. Фінанси _____
- В. Інтереси _____
- Г. Ставлення до життя _____

III. Написання самостійної роботи.

1 варіант

Написати порівняльну характеристику ставлення до старості, поширене у нашому суспільстві, зі стереотипами старіння в інших культурах.

Які етичні проблеми пов'язані з вмиранням і смертю?

2 варіант

Виділіть основні напрямки роботи психолога з людьми періоду пізньої дорослості.

Як ви тлумачите слово «мудрість». Це вікове чи особистісне утворення?

3 варіант

1. Виділіть основні завдання розвитку у старості.
2. Розкрийте особливості емоційної сфери людей похилого віку.

4 варіант

1. Назвіть основні чинники незадоволення старістю.
2. Розкрийте значення сім'ї для людини похилого віку.

IV. Написання твору «Значення дідуся і бабусі в долі окремої людини».

Основна література: 2, 8, 12, 13, 20, 21.

Додаткова література: 3, 55.

Змістовний модуль 4.

Загальні питання педагогічної психології.

Семінар 6.

Тема: Соціально-психологічні та вікові аспекти виховання – 2 год.

План заняття

I. Теоретична частина.

Понятійно-категоріальний апарат теми.

1. Механізми формування особистості.
2. Колектив і розвиток особистості.
3. Спілкування як умова організації міжособистісної взаємодії у колективі.
4. Психологічні особливості сімейного виховання.
5. Розвиток емоційності та моральних якостей дітей.
6. Становлення характеру дитини: діяльності, що сприяють його формуванню.
7. Психологічні особливості виховання молодших школярів
8. Виховання підлітків: основні якості особистості, що виховуються в старших класах школи.

Тема: Психологія самовиховання та перевиховання. Психологічні аспекти роботи з важкими дітьми – 2 год.

I. Теоретична частина.

Понятійно-категоріальний апарат теми.

1. Загальна характеристика процесу самовиховання, його завдання
2. Структура самовиховання.
3. Джерела процесу самовиховання.
4. Структура самовиховання. Етапи самовиховання та методи його здійснення..
5. Поняття "важкі діти", їх класифікація та причини появи.
6. Ознаки соціальної занедбаності дітей різного віку.
7. Основи перевиховання.
8. Основні методи і напрямки роботи вчителя і соціального педагога з важковиховуваними дітьми та підлітками.

Основна література: 5, 6, 7, 10, 22, 23.

Додаткова література: 6, 12, 22, 32, 39,44, 46, 58, 62, 63, 68..

Семінар 7.

Тема: Психологічний портрет особистості педагога в контексті педагогічної діяльності, Психологія педагогічного колективу та керівництво ним.

Особливості педагогічного спілкування – 2 год.

План заняття

I. Теоретична частина.

Понятійно-категоріальний апарат теми.

1. Професійно значущі якості особистості вчителя:
  - a. морально-педагогічні якості;
  - b. підструктура професійного та особистісного досвіду;
  - c. підструктура форм відображення;
  - d. спадкові індивідуальні особливості вчителя.
2. Загальні і спеціальні педагогічні здібності.
3. Поняття педагогічної діяльності та її структурні компоненти.

4. Рівні результативності педагогічної діяльності.
5. Індивідуальний стиль діяльності вчителя.

Психологія педагогічного колективу та керівництво ним. Особливості педагогічного спілкування – 2 год.

І. Теоретична частина.

Понятійно-категоріальний апарат теми.

1. Методи і стилі керівництва педагогічним колективом.
2. Організація і стимулювання роботи членів колективу.
3. Конфліктогенні педагогічні ситуації. Особливості педагогічних конфліктів.
4. Попередження і усунення конфліктів в роботі педагогічного колективу.
5. Сутність педагогічного спілкування, його функції та етапи.
6. Ефективність та культура педагогічного спілкування.

Основна література: : 5, 6, 7, 8, 10, 17, 22, 23. .

Додаткова література: 20, 22, 40, 65, 66, 76, 78, 82.

Основна література: 6, 17. .

Додаткова література:.. 20, 30, 66, 76, 82.

VI. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Змістовий модуль І. Теоретичні основи вікової психології

Тема 1. Вікова психологія як наука – 4 год.

1. Самостійне опрацювання (конспектування): Ярошевский М.Г. История психологии. – М., 1985. – С. 274-283 (Развитие детской и педагогической психологии). – 2 год.

2. Психолого-педагогічна характеристика особистості учня. Завдання студентам: описати, опираючись на власні спостереження, узагальнений образ сучасного учня. – 1 год.

3. Пояснити думки та твердження, оформити у вигляді творчих робіт (на вибір студента). – 1 год.

1. Чи погоджуєтесь ви з такою думкою філософа Платона: “Пізнай самого себе і ти пізнаєш світ”? Обґрунтуйте відповідь.

2. Як ви розумієте народну приказку: “Щоб пізнати людину, треба з нею пуд солі з’їсти”?

3. Доведіть, що психологічна спостережливість – складова частина педагогічної майстерності вчителя.

4. У одному експерименті за допомогою методик порівнювались особливості окремих характеристик пам’яті дошкільників, школярів і дорослих. Як називається метод, за допомогою якого здійснювалося це дослідження? Які вимоги пред’являються дослідникам для отримання об’єктивних даних?

5. Як повинно бути побудовано дослідження, щоб з’ясувати особливості розвитку пам’яті дитини від 4 до 6 років?

6. Чому дослідник не повинен обмежуватися використанням одного методу?

7. Під час вивчення пам’яті дітей молодшого шкільного віку була висунута гіпотеза, що розвиток запам’ятовування змісту літературних творів оснований на засвоєнні дітьми прийомів смислового групування матеріалу і включення цих прийомів в процес запам’ятовування. Який експеримент необхідно

провести, щоб підтвердити цю гіпотезу? Який основний принцип покладено в основу формуючого експерименту? Чим відрізняється формуючий експеримент від констатуючого?

Модуль 2. Психічний розвиток дитини від народження до вступу в школу

Тема 4. Особливості психічного розвитку новонародженого та немовляти – 5 год.

1. Переглянути журнали з психології за останні півроку. Відібрати 3-4 статті, в яких розглядаються актуальні проблеми розвитку дитини першого року життя. Систематизувати їх. Підготувати виступ на конференцію. – 3 год.

2. Розробити психологічні рекомендації молодим мамам щодо їхнього догляду за немовлятами. – 2 год.

Змістовий модуль 3. Психічний розвиток дитини в шкільний період

Тема 7. Психічний розвиток дитини молодшого шкільного віку – 5 год.

1. Самостійне опрацювання (конспектування): Мухина В.С. Шестилетний ребёнок в школе. – М., 1986. – С. 5-18 (Достижение шестилетнего ребёнка в умственном развитии), – С. 45-66 (Индивидуальные различия шестилетних детей). – 2 год.

2. Здійснити порівняльну характеристику особливостей психічного розвитку та навчання шести- і семирічних дітей. – 1 год.

3. Самостійне опрацювання (конспектування): Якобсон П.М. Эмоциональная жизнь школьника. – М., 1966. – С.82-113. – 2 год.

Тема 8. Психологія підлітка – 6 год.

1. Обґрунтувати відповіді і оформити як домашню контрольну роботу. – 2 год.

I варіант

1. Як можна допомогти підлітку подолати невпевненість у своїх силах?

2. Опишіть основні форми роботи вчителя, що спрямовані на виховання у підлітка відповідальності.

II варіант

1. Опишіть план роботи вчителя спрямованої на зацікавлення підлітка учбовим предметом.

2. Що може служити причинами небажання підлітка ходити до школи?

III варіант

1. Як психолог може допомогти підлітку налагодити стосунки з своїми батьками?

2. Що повинні зробити батьки, які помітили відхилення у поведінці підлітка?

IV варіант

1. Як навчити підлітка самостійно працювати з книгою?

2. Основні напрямки роботи психолога по подоланню шкідливих звичок підлітків.

2. Самостійне опрацювання (конспектування): Божович Л.И. Личность и её формирование в детском возрасте (формирование личности в подростковом возрасте. – С.292-365). – 2 год.

3. Проаналізуйте і опишіть умови виникнення і зовнішні ознаки підліткових об'єднань. – 2 год.

Тема 9. Психологія старшокласника – 5 год.

1. Завдання для творчої роботи: описати особливості проведення соціальним педагогом профорієнтаційної роботи з старшокласниками. – 2 год.
2. Самостійне опрацювання (конспектування): Кон І.С. Психология ранней юности. – М., 1989 (Дружба в юности. – С.167-185).– 2 год.
3. Задати графічну схему вивченого матеріалу. – 1 год.

Тема 10. Загальна характеристика дорослого періоду життя – 6 год.

1. Написати порівняльний аналіз причин, перебігу та симптоматики криз дорослості і дитинства. – 3 год.
2. Підготувати доповідь за однією із тем – 3 год.:
  1. Віковий розвиток дорослого: фактори і закономірності.
  2. Основні теоретичні підходи до розуміння психічного розвитку людини впродовж дорослого життя.
  3. Проблема періодизації психічного розвитку дорослої людини.
  4. Характеристика, умови запобігання і розв'язання криз дорослості.
  5. Етапи професійного шляху дорослого.
  6. Збереження та зміни когнітивних можливостей в середньому дорослому віці.
  7. Дорослість та проблема сенсу життя.

Тема 12. Психологічні особливості пізньої дорослості – 6 год.

1. Підготуйте інтерв'ю «Сімейний фотоальбом» з метою встановлення основних життєвих цінностей людей похилого віку – 2 год.:
2. Підготувати доповідь за однією із тем – 2 год.:
  1. Смерть як стадія розвитку.
  2. Основні чинники, що впливають на ставлення людини до смерті та процесу вмирання.
  3. Психологічна підготовка людини до закінчення життя.
  4. Значення спілкування в похилому віці.
  5. Особливості пізнавальних інтересів людей похилого віку.
3. Задати графічну схему вивченого матеріалу за темою: Психологія дорослої людини. – 2 год.

Змістовий модуль 4.

Загальні питання педагогічної психології.

Загальні питання психології виховання і навчання. Психологія вчителя.

Тема 14. Соціально - психологічні та вікові аспекти виховання – 5 год.

1. На основі аналізу психологічної літератури розробити соціально-психологічні рекомендації щодо покращення внутрішньої атмосфери. – 1 год.
2. Розробити заняття з використанням форм групової діяльності дітей (на вибір студентів).– 1 год.
3. Задати графічну схему вивченого матеріалу. – 1 год.
4. Розробити корекційне ігрове заняття з дошкільниками, спрямоване на розвиток мовлення і вміння спілкуватися. – 1 год.
5. Проведення самостійного психологічного дослідження: рівень моральної вихованості молодших школярів. – 1 год.

Тема 15. Психологія самовиховання. Превентивне виховання та психологічні основи перевиховання. Психологічні особливості роботи з

важкими дітьми – 5 год.

1. Самостійне опрацювання (конспектування): Бодалёв А.А. Психология о личности. – М., 1988. (Самовоспитания личности. – С.60-68). – 2 год.
2. Розробити програму самовиховання (на вибір студента). – 1 год.
3. Підготувати доповідь за однією із тем – 1 год.:
  1. Психопатії і акцентуація характеру у підлітків.
  2. Особливості дітей, що виховуються в закладах інтернатного типу.
  3. Психічні відхилення у підлітків-правопорушників.
  4. Діагностика та психокорекційна робота з важкими дошкільниками.
  5. Індивідуальний підхід до невстигаючих і недисциплінованих молодших школярів.
4. Задати графічну схему вивченого матеріалу. – 1 год.

Тема 17. Загальна характеристика учбової діяльності. Теорії та види навчання. – 5 год.

1. Самостійне опрацювання (конспектування): – 3 год.
  - Матюхина М.В. Мотивация учения младших школьников. – М., 1984. (Структура мотивации учения младших школьников: С.10-42).
  - Маркова А.К. и др. Формирование мотивации учения. – М., 1990 (Мотивация учения (направления исследований): С.5-54).
2. Скласти програму дослідження мотивації учбової діяльності школярів. – 1 год.
3. Описати основні складові уміння студента вчитися. – 1 год.

Тема 18. Психологічний портрет особистості педагога. Характеристика педагогічної діяльності – 5 год.

1. Написати твір «Портрет сучасного вчителя та специфіка його діяльності». – 2 год.
2. Окреслити основні проблеми вчителя середньої школи, здійснити їх психологічний аналіз. Оформити як творчу роботу. – 1,5 год.
3. Провести спостереження за особливостями педагогічної діяльності вихователя. На основі спостереження написати психологічний аналіз заняття. – 3 год.
4. Підготувати доповідь за однією із тем – 1,5 год.:
  1. Удосконалення педагогічної діяльності вчителя.
  2. Індивідуальний стиль діяльності вчителя і використання чужого педагогічного досвіду.
  3. Основні прояви індивідуального стилю діяльності педагога.
  4. Основні форми роботи практичного психолога з вчителями.

Тема 19. Особливості педагогічного колективу та педагогічного спілкування – 5 год.

1. Самостійне опрацювання (конспектування): Добрович А.Б. Воспитателю о психологии и психогигиене общения: Книга для учителей и родителей. – М., 1987. – С.66-117 (анатомия диалога). – 3 год.
2. Підібрати вправи, спрямовані на вироблення в людини ефективних форм адаптивної міжособистісної поведінки. – 1 год.
3. Задати графічну схему вивченого матеріалу. – 1 год.

У карті самостійної роботи студента визначено форми академічного контролю, оцінювання (бали) і термін виконання самостійної роботи.

VII. ІНДИВІДУАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНА РОБОТА (навчальний проект)

Індивідуальна навчально-дослідна робота є видом позааудиторної індивідуальної діяльності бакалавра, результати якої використовуються у процесі вивчення програмового матеріалу навчальної дисципліни. Завершується виконання бакалаврами ІНЗД прилюдним захистом навчального проекту.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) з курсу «Вікова та педагогічна психологія» – це вид науково-дослідної роботи бакалавра, яка містить результати дослідницького пошуку, відображає певний рівень його навчальної компетентності.

Мета ІНДЗ: самостійне вивчення частини програмового матеріалу, систематизація, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань із навчального курсу, удосконалення навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Зміст ІНДЗ: завершена теоретична або практична робота у межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь та навичок, отриманих під час лекційних, семінарських, практичних занять і охоплює декілька тем або весь зміст навчального курсу.

Види ІНДЗ, вимоги до них та оцінювання:

- ✓ конспект із теми (модуля) за заданим планом (**1 бал**);
- ✓ конспект із теми (модуля) за планом, який студент розробив самостійно (**1,5 бали**);
- ✓ анотація прочитаної додаткової літератури з курсу, бібліографічний опис, історико-педагогічні розвідки (**2 бали**);
- ✓ повідомлення з теми, рекомендованої викладачем (**1 бал**);
- ✓ спостереження, що проводиться студентами і здійснюється за вказаною схемою та представляється у вигляді письмового звіту (**1 бал**);
- ✓ повідомлення з теми (без рекомендації викладача): сучасні відкриття у педагогічній науці, аналіз інформації, самостійні дослідження (**2 бали**);
- ✓ історико-біографічні дослідження у вигляді есе (**2 бали**);
- ✓ звіт про результати, отримані при проведенні емпіричного дослідження з проблем вікової психології (охоплює зміст теми (модуля)) (**2 бали**);
- ✓ науково-психологічне дослідження у вигляді реферату (охоплює весь зміст навчального курсу) – **8 балів**.

Орієнтовна структура ІНДЗ

Науково-педагогічного дослідження у вигляді реферату: вступ, основна частина, висновки, додатки (якщо вони є), список використаних джерел. Критерії оцінювання та шкалу оцінювання подано відповідно у табл. 1 і 2.

Таблиця 7.1

Критерії оцінювання ІНДЗ

(науково-психологічного дослідження у вигляді реферату)

№ з/п	Критерії оцінювання роботи	Максимальна кількість балів за кожним критерієм
1	Обґрунтування актуальності, формулювання мети, завдань та визначення методів дослідження.	3 бали
2	Складання плану реферату.	2 бали
3	Критичний аналіз суті та змісту першоджерел. Виклад фактів, ідей, результатів досліджень в логічній послідовності. Аналіз сучасного стану дослідження проблеми, розгляд тенденцій	15 балів

	подальшого розвитку даного питання.	
4	Дотримання правил реферуванням наукових публікацій.	2 бали
5	Доказовість висновків, обґрунтованість власної позиції, пропозиції щодо розв'язання проблеми, визначення перспектив дослідження.	5 балів
6	Дотримання вимог щодо технічного оформлення структурних елементів роботи (титульний аркуш, план, вступ, основна частина, висновки, додатки (якщо вони є), список використаних джерел).	3 бал
Разом		30 балів

Таблиця 7.2

Шкала оцінювання ІНДЗ

(науково-педагогічного дослідження у вигляді реферату)

Рівень виконання	Кількість балів, що відповідає рівню	Оцінка за традиційною системою
Високий	26-30	Відмінно
Достатній	21-25	Добре
Середній	10-20	Задовільно
Низький	0-9	Незадовільно

Оцінка з ІНДЗ є обов'язковим балом, який враховується при підсумковому оцінюванні навчальних досягнень студентів з навчальної дисципліни «Вікова та педагогічна психологія».

Студент може набрати максимальну кількість балів за ІНДЗ – 30 балів.

Орієнтовна тематика реферативних досліджень з навчальної дисципліни «Вікова та педагогічна психологія»

1. Історія виникнення і розвитку вікової психології.
2. Основні напрями досліджень у вітчизняній віковій психології.
3. Проблема періодизація вікового розвитку у працях зарубіжних психологів.
4. Проблема періодизація вікового розвитку у працях вітчизняних психологів.
5. Аналіз біогенетичних і соціогенетичних теорій психічного розвитку.
6. Становлення міжособистісних відносин на різних етапах онтогенезу.
7. Розвиток різних видів діяльності дитини до вступу в школу.
8. Розвиток пізнавальної сфери дитини до вступу в школу.
9. Розвиток особистості дитини до вступу в школу.
10. Психологічний портрет сучасного школяра.
11. Розвиток особистості на різних етапах шкільного дитинства.
12. Спілкування як чинник становлення підлітка та старшокласника.
13. Емоційне життя дитини на різних етапах шкільного дитинства.
14. Учбова діяльність школярів та розвиток інших видів діяльності впродовж їх навчання в школі.
15. Проблеми психічного розвитку підлітка у сучасних умовах.
16. Особистісне та професійне самовизначення в ранній юності.
17. Віковий розвиток дорослого: фактори і закономірності.
18. Основні теоретичні підходи до розуміння психічного розвитку людини впродовж дорослого життя.
19. Основні новоутворення дитячого та дорослого періоду життя: порівняльна характеристика.
20. Проблема періодизації психічного розвитку дорослої людини.

21. Характеристика, умови запобігання і розв'язання криз дорослості.
22. Виховні впливи в період раннього дитинства.
23. Виховання самостійності і внутрішньої свободи дитини.
24. Фізичне виховання в ранньому віці.
25. Психологічні основи виховання відкритості в спілкуванні і довіри до людей у немовлят.
26. Дидактичні ігри і заняття з дітьми раннього віку.
27. Психодіагностична функція дитячих ігор.
28. Шляхи удосконалення дитячих ігор з метою збільшення їх виховного потенціалу.
29. Статеве виховання у підлітковому віці.
30. Особливості морального виховання молодших школярів.
31. Психолого-педагогічна корекція конфліктів у групах дітей та підлітків.
32. Психологічні основи самовиховання.
33. Виховання в спілкуванні з ровесниками та дорослими.
34. Виховання через засоби масової інформації і культури.
35. Характеристика рівнів та типів научіння.
36. Особливості научіння в різні вікові періоди.
37. Взаємозв'язок научіння і дозрівання.
38. Оцінка ефективності процесу научіння.
39. Сучасні концепції научіння.
40. Психологічні проблеми розвивального навчання.
41. Спільне і відмінне в теоріях навчання у вітчизняних і зарубіжних авторів.
42. Формування позитивного ставлення школярів до навчання.
43. Психологічні основи індивідуалізації та диференціації навчання.
44. Специфіка учбової діяльності шестирічок.
45. Психологічна структура учбової діяльності.
46. Педагогічні здібності, їх психологічна характеристика.
47. Характеристика уміння вчитися.
48. Психологічні основи педагогічної діяльності вчителя.
49. Способи активізації учбової діяльності школярів.
50. Формування прийомів учбової діяльності школярів.
51. Стилi педагогічного спілкування та їх ефективність.

VIII. СИСТЕМА ПОТОЧНОГО І ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

Навчальні досягнення бакалаврів із дисципліни «Вікова та педагогічна психологія» оцінюються за модульно-рейтинговою системою, в основу якої покладено принцип поопераційної звітності, обов'язковості модульного контролю, накопичувальної системи оцінювання рівня знань, умінь та навичок; розширення кількості підсумкових балів до 100.

Контроль успішності студентів з урахуванням поточного і підсумкового оцінювання здійснюється відповідно до навчально-методичної карти (п. IV), де зазначено види й терміни контролю. Кожний модуль включає бали за поточну роботу бакалавра на семінарських, практичних заняттях, виконання самостійної роботи, індивідуальну роботу, модульну контрольну роботу. Реферативні дослідження та есе, які виконує бакалавр за визначеною тематикою, обговорюються та захищаються на семінарських заняттях. Виконання модульних контрольних робіт здійснюється в режимі комп'ютерної діагностики або з використанням роздрукованих завдань. Модульний контроль знань бакалаврів здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу модуля.

Систему рейтингових балів для різних видів контролю та порядок їх переведення у національну (4-бальну) та європейську (ECTS) шкалу подано у табл. 8.1, табл. 8.2., табл. 8.3. та табл. 8.4.

Таблиця 8.1

Розподіл балів, що присвоюються бакалаврам за різні види навчальної роботи

Види навчальної роботи студентів	Кількість балів за одиницю	Кількість одиниць до розрахунку	Загальна кількість балів
Відвідування лекції	1	8	16
Відвідування сем. та практичних занять	1	12	24
Відповідь на семінарському занятті	10	12	120
ІНДЗ	30		30
Написання реферату	15	0	0
Виконання домашнього завдання: опрацювання фахових першоджерел	10	5	50
Написання есе	15	0	-
Модульна контрольна робота	25	4	75
Загальна сума			207
коефіцієнт			3,4

У процесі оцінювання навчальних досягнень бакалаврів застосовуються такі методи:

- **Методи усного контролю:** індивідуальне опитування, фронтальне опитування, співбесіда, колоквиум, іспит.
- **Методи письмового контролю:** модульне письмове тестування; підсумкове письмове тестування, звіт, реферат, доповідь.
- **Комп'ютерного контролю:** тестові програми.
- **Методи самоконтролю:** уміння самостійно оцінювати свої знання, самоаналіз.

Таблиця 8.4

Порядок переведення рейтингових показників успішності у європейські оцінки ECTS

Підсумкова кількість балів (max – 100)	Оцінка за 4-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS
1 – 34	«незадовільно» (з обов'язковим повторним курсом)	F
35 – 59	«незадовільно» (з можливістю повторного складання)	FX
60 – 74	«задовільно»	ED
75 – 89	«добре»	CB
90 – 100	«відмінно»	A

Таблиця 8.5

Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень магістрантів

Оцінка	Критерії оцінювання
«відмінно»	ставиться за повні та міцні знання матеріалу в заданому обсязі, вміння вільно виконувати практичні завдання, передбачені навчальною програмою; за знання основної та додаткової літератури; за вияв креативності у розумінні і творчому використанні набутих знань та умінь.
«добре»	ставиться за вияв студентом повних, систематичних знань із дисципліни, успішне виконання практичних завдань, засвоєння основної та додаткової літератури, здатність до самостійного поповнення та оновлення знань. Але у відповіді студента наявні незначні помилки.
«задовільно»	ставиться за вияв знання основного навчального матеріалу в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої фахової діяльності, поверхову обізнаність з основною і додатковою літературою, передбаченою навчальною програмою; можливі суттєві помилки у виконанні практичних завдань, але студент спроможний усунути їх із допомогою викладача.
«не задовільно»	виставляється студентові, відповідь якого під час відтворення основного програмового матеріалу поверхова, фрагментарна, що зумовлюється початковими уявленнями про предмет вивчення. Таким чином, оцінка «незадовільно» ставиться студентові, який неспроможний до навчання чи виконання фахової діяльності після закінчення ВНЗ без повторного навчання за програмою відповідної дисципліни.

Кожний модуль включає бали за поточну роботу бакалавра на семінарських заняттях, виконання самостійної роботи, індивідуальну роботу, модульну контрольну роботу.

Виконання модульних контрольних робіт здійснюється в режимі комп'ютерної діагностики або з використанням роздрукованих завдань.

Реферативні дослідження та доповіді, які виконує бакалавр за визначеною тематикою, обговорюються та захищаються на семінарських заняттях.

Модульний контроль знань бакалавра здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу модуля.

У табл. 8.6 представлено розподіл балів, що присвоюються студентам упродовж вивчення дисципліни «Вікова та педагогічна психологія».

Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом, на семінарських заняттях, під час виконання самостійної та індивідуальної навчально-дослідної роботи залежить від дотримання таких вимог:

- ✓ своєчасність виконання навчальних завдань;
- ✓ повний обсяг їх виконання;
- ✓ якість виконання навчальних завдань;
- ✓ самостійність виконання;
- ✓ творчий підхід у виконанні завдань;
- ✓ ініціативність у навчальній діяльності.

Х. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСУ

- ✓ опорні конспекти лекцій;
- ✓ навчальні посібники;
- ✓ робоча навчальна програма;

- ✓ збірка тестових і контрольних завдань для тематичного (модульного) оцінювання навчальних досягнень студентів;
- ✓ засоби підсумкового контролю (комп'ютерна програма тестування, комплект друкованих завдань для підсумкового контролю);
- ✓ завдання для ректорського контролю знань студентів з навчальної дисципліни «вікова та педагогічна психологія».

XI. ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

1. Предмет і завдання вікової та педагогічної психології.
2. Актуальні проблеми вікової та педагогічної психології в сучасному світі.
3. Історія виникнення і розвитку вікової та педагогічної психології.
4. Методи вікової та педагогічної психології.
5. Характеристика методів вікової та педагогічної психології за організацією дослідження.
6. Загальна характеристика онтогенезу людської психіки.
7. Проблема розвитку психіки в працях вітчизняних психологів (Божович Л.І., Виготський Л.С., Костюк Г.С.)
8. Основні напрямки зарубіжної вікової та педагогічної психології.
9. Взаємозв'язок навчання, виховання і розвитку психіки людини.
10. Роль діяльності й спілкування в психічному розвитку дитини.
11. Основні умови та рушійні сили психічного розвитку.
12. Вікові кризи. Характеристика кризових періодів.
13. Проблема вікової періодизації.
14. Значення перших років життя дитини для подальшого розвитку особистості.
15. Загальна характеристика перших шести років життя дитини.
16. Особливості психічного розвитку новонародженого та немовляти.
17. Психологія раннього дитинства.
18. Психологічна характеристика дошкільника.
19. Характеристика гри як провідної діяльності дошкільника.
20. Спілкування з дорослими у дітей перших шести років життя.
21. Розвиток моторики у дітей перших шести років життя.
22. Формування самооцінки у дітей перших шести років життя.
23. Специфіка психічного розвитку та особливості навчання в школі шестирічної дитини.
24. Психологічна характеристика готовності та адаптації дитини до навчання у школі.
25. Психологічні особливості початкового періоду шкільного життя дитини.
26. Учбова діяльність молодших школярів та розвиток інших видів діяльності.
27. Особливості спілкування молодших школярів.
28. Розвиток пізнавальних процесів у молодших школярів.
29. Емоційно-вольове життя молодших школярів.
30. Розвиток особистості у молодшому шкільному віці.
31. Місце підліткового періоду в загальному процесі індивідуального розвитку.
32. Анатомо-фізіологічна перебудова організму підлітка і її вплив на його психологічні особливості і поведінку.
33. Спілкування як провідний вид діяльності підлітка.
34. Психологічні особливості розвитку особистості у підлітковому віці.
35. Перебудова учбової діяльності, розвиток пізнавальних процесів підлітків.
36. Загальна характеристика ранньої юності.
37. Пізнавальні процеси і розумовий розвиток старшокласника.
38. Формування особистості старшокласника.
39. Спілкування та дружба в юнацькому віці.
40. Особливості юнацького кохання. Підготовка до сімейного життя.
41. Формування професійних інтересів та особливості профорієнтації старшокласників.

42. Особливості самовиховання в підлітковому та юнацькому віці.
43. Виховання підлітків і юнаків в шкільних справах.
44. Виховання підлітків і юнаків в спілкуванні з ровесниками та дорослими.
45. Характеристика поняття "важка дитина". Класифікація "важких".
46. Причини появи важких дітей і підлітків.
47. Специфіка роботи вчителя з різними категоріями важких підлітків.
48. Проблема періодизації психічного розвитку дорослої людини.
49. Психосоціальний розвиток дорослих.
50. Кризи віку дорослості.
51. Характеристика ранньої дорослості.
52. Розвиток психічних процесів у період середньої дорослості.
53. Характеристика середньої дорослості з позиції Е.Еріксона.
54. Анатомо-фізіологічні та психічні процеси старіння.
55. Характеристика кризи «Я-інтеграції».
56. Психологічні механізми формування особистості.
57. Показники і критерії вихованості, їх психологічна природа.
58. Виховне значення різних форм спілкування.
59. Виховний вплив колективу на особистість.
60. Характеристика сімейного виховання щодо його впливу на формування особистості..
61. Виховання в дошкільному і молодшому шкільному віці.
62. Виховання підлітків і юнаків.
63. Самовиховання, його завдання та структура.
64. Основні етапи та методи самовиховання.
65. Особливості формування правильної самооцінки та потреби в досягненні успіхів.
66. Моральне виховання дітей.
67. Організація індивідуальної роботи з педагогічно запущеними дітьми.
68. Поняття наочності, навчання, учіння.
69. Рівні та типи наочності та його особливості в різні вікові періоди.
70. Психологічні основи теорій навчання.
71. Аналіз основних типів навчання.
72. Загальна характеристика видів навчання.
73. Механізми та зміст навчання.
74. Формування знань, умінь і навичок.
75. Психологічна структура учбової діяльності.
76. Формування мотивації учбової діяльності у різні вікові періоди.
77. Психологічні основи індивідуалізації та диференціації навчання.
78. Чинники ефективності навчання.
79. Педагогічні здібності вчителя.
80. Структурні компоненти педагогічної діяльності.
81. Стилі педагогічної діяльності, їх характеристики.
82. Керівництво дитячими групами і колективом.
83. Соціально-психологічні основи організації групової діяльності дітей.
84. Стилі керівництва педагогічним колективом.
85. Організація і стимулювання роботи членів педагогічного колективу.
86. Попередження і усунення конфліктів в роботі педагогічного колективу.
87. Сутність педагогічного спілкування, його функції.
88. Конфліктогенні педагогічні ситуації. Особливості педагогічних конфліктів.
89. Ефективність та культура педагогічного спілкування.
90. Психологічні особливості педагогічної саморегуляції.

ХІІ. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

основна

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология. – М., 1997.
2. Альперович В. Социальная геронтология: пожилым и молодым о старости и старении. – Ростов-на-Дону, 1997.
3. Асеев В.Г. Возрастная психология. – Иркутск, 1989.
4. Вікова психологія / За ред. Г.С.Костюка. – К., 1976.
5. Возрастная и педагогическая психология /Под ред. А.В.Петровского. – М., 1979.
6. Возрастная и педагогическая психология /Под ред. М.В.Гамезо и др. – М., 1984.
7. Выготский Л.С. Педагогическая психология. – М., 1991.
8. Гамезо М.В., Герасимова В.С., Горлова Г.Г., Орлова Л.М. Возрастная психология: личность от молодости к старости: Учеб. Пособие. – М.,1999.

Додаткова

1. Амонашвили Ш.А. Воспитательная и образовательная функция оценки учения школьников. – М.: Педагогика, 1984. – 297 с.
2. Амонашвили Ш.А. Здравствуйте дети!: Пособие для учителей. – М.: Просвещение, 1988. – 208 с.
3. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания. – СПб., 2001. – 272 с. – (Серия "Мастера психологии").
4. Аникеева Н.П. Психологический климат в коллективе. – М., 1989. – С. 184-196.
5. Ануфриев А.Ф., Костромина С.Н. Как преодолеть трудности в обучении детей. – М., 1998. – 224 с.
6. Баженов В.Г. Воспитание педагогически запущенных подростков. – К., 1986. – 90 с.
7. Байярд Р.Т., Байярд Д. Ваш беспокойный подросток. – М., 1991. – С. 27-48.
8. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание. – М.: Прогресс, 1986. – 422с
9. Богданова Т.Г. Диагностика познавательной сферы ребёнка. – К., 1996. – 68 с.
10. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М.: Просвещение, 1968. – 464 с.